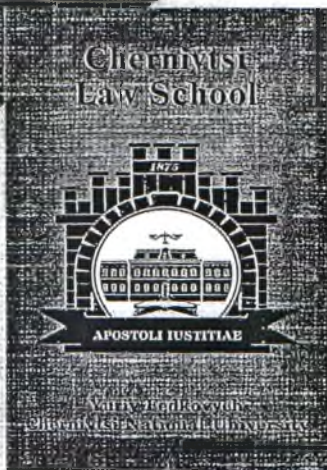

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Юридичний факультет
Кафедра правосуддя

Кафедра правосуддя
ЧНУ ім. Ю. Федьковича

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

University of Chernivtsi

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

МАТЕРІАЛИ Міжнародної наукової конференції

26-27 жовтня 2017 р.
м. Чернівці, Україна

УДК 347.9(477)(08)
ББК 67.9(4УКР)310я43
С91

Редакційна колегія:

Щербанюк Оксана Володимирівна, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правосуддя Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Остафійчук Людмила Аурелівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри правосуддя Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Татулич Ірина Юрївна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри правосуддя Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Бутирська Ірина Анатоліївна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри правосуддя Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Савчин Неля Миколаївна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри правосуддя Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Турман Наталя Омелянівна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри правосуддя Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Цибуляк-Кустевич Анна Степанівна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри правосуддя Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, (відповідальний секретар).

Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні :

С91 Матеріали Міжнародної наукової конференції (Чернівці, 26-27 жовтня 2017 р.). – Чернівці : Технодрук, 2017. – 332 с.
ISBN 978-617-7096-97-8

До збірника увійшли матеріали Міжнародної наукової конференції «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (Чернівці, 26-27 жовтня 2017 р.).

Роботи опубліковано в авторській редакції. Оргкомітет не несе відповідальності за науковий зміст і виклад матеріалу, що подано у рукописах. Для науковців, аспірантів та студентів.

УДК 347.9(477)(08)
ББК 67.9(4УКР)310я43

Секція 2.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВОГО ПРАВА ТА СУДОВОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ. ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ

<i>Анісімов О. В.</i> Вплив принципу верховенства права на принцип законності при ухваленні судом рішення: конституційні гарантії верховенства права та судова дискреція.....	75
<i>Берназюк І. М.</i> Питання вдосконалення конституційно-правового регулювання стратегічної правотворчості (на основі аналізу практики ВАСУ).....	78
<i>Белов Д. М., Громовчук М. В.</i> Система захисту прав і свобод людини і громадянина: конституційно-правова специфіка.....	81
<i>Боднарук М. І.</i> Соціальне страхування як спосіб реалізації громадянами конституційного права на соціальний захист.....	85
<i>Брезіна Т. М.</i> Інститут конституційної скарги в механізмі захисту прав і свобод громадян в Україні.....	88
<i>Ленгер Я. І.</i> Конституціоналізм та судова влада.....	91
<i>Меленко С. Г.</i> Філософсько-правові ідеї досократичного періоду як джерело формування сучасного українського конституціоналізму.....	92
<i>Мішина Н. В.</i> До питання змісту принципу субсидіарності.....	97
<i>Мойсей Г. Г.</i> Конституційна скарга як шлях до захисту права на людську гідність.....	100
<i>Печевиста Л. П.</i> Новітня судова реформа як шлях формування судового конституціоналізму в Україні.....	101
<i>Піддубна О. Ф.</i> Щодо питання суб'єктів звернення з конституційною скаргою до Конституційного Суду України.....	104
<i>Проскурняк О. Г.</i> Судочинство як вид юридичної діяльності.....	106
<i>Рябченко О. П.</i> Про місце судового права у системі права України.....	110
<i>Савчин М. В.</i> Окремі аспекти юридичних досліджень у сфері публічного права та приватне право.....	114

Секція 3.

РЕФОРМУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

<i>Бичкова С. С.</i> Заочний розгляд в цивільному процесі України: окремі проблеми теорії та практики.....	118
<i>Бутирська І. А.</i> Форми участі держави у справі про банкрутство.....	120
<i>Гетманцев О. В.</i> Інтеграція цивільного процесуального законодавства до права Європейського Союзу у контексті судової реформи в Україні.....	123
<i>Гордєєв В. В.</i> Засоби доказування в адміністративному судочинстві як способи встановлення юридичних фактів.....	126
<i>Гринюк В. О.</i> Окремі питання обґрунтованості обвинувачення при затвердженні судом угод у підготовчому провадженні.....	128
<i>Кіріак О. В.</i> Провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх витребування.....	131
<i>Короєд С. О.</i> Інститут спрощеного позовного провадження як новела цивільного судочинства: аналіз ефективності процесуальних підстав застосування.....	135

Кіріяк Оксана Василівна

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри приватного права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)*

ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ НЕОБГРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ ВИТРЕБУВАННЯ

Проблеми боротьби з корупцією та легалізацією (відмиванням) доходів, що часто її супроводжують, останнім часом вийшли на якісно новий рівень їхньої законодавчої регламентації. Спеціальною Сесією Генеральної Асамблеї ООН в рамках Глобальної програми ООН проти відмивання доходів 10 червня 1998 року були прийняті Політична декларація і План дій проти відмивання доходів, у яких всі держави закликаються до приведення внутрішнього законодавства по боротьбі з легалізацією незаконно отриманих коштів у відповідність із міжнародно-визнаними нормами.

Незважаючи на те, що в Україні правова база і відповідні інститути протидії корупційним злочинам, невід'ємною складовою частиною яких часто є відмивання необґрунтованих активів, переважно задіяні в рамках кримінального судочинства, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» (від 12.02.2015 р. № 198-VIII) Розділ III Цивільний процесуальний кодекс України було доповнено Главою 9 «Особливості позовного провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх витребування». Цей Розділ ЦПК України складається всього з трьох статей (233¹-233³), проте їх запровадження є великим кроком уперед у правовому регулюванні боротьби з корумпованістю державної бюрократії, що найчастіше пов'язане з легалізацією (відмиванням) отриманих у незаконний спосіб доходів. І хоча окремі з наведених положень не зовсім відповідають положенням Конвенції Ради Європи «Про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності» від 08.11.1990 р. (Страсбургська конвенція), проте зміст цих статей є прогресивним для вітчизняного правового поля, оскільки деталізовано закріплює можливість звернення незаконних активів у дохід держави не лише у рамках кримінального судочинства, але й у цивільному процесі.

Єдиним суб'єктом, уповноваженим на звернення до суду із вимогою про визнання відповідних активів необґрунтованими і їх вилучення, тобто позивачем у цій категорії справ, може бути виключно прокурор, який діятиме в інтересах держави, що повністю відповідає п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру».

Натомість в якості відповідача у цих цивільних справах позовного провадження законодавець виділяє дві групи осіб: 1) особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стосовно якої набрав законної сили обвинувальний вирок суду за вчинення корупційного злочину або легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 2) особи, пов'язаної з особою, зазначеною у попередньому пункті, – юридичної особи, яка є власником (користувачем) майна, стосовно якого існують докази того, що воно отримано або що ним користується чи розпоряджається (розпоряджалася) особа, вказана у першій групі. Тобто відповідачами у цивільних справах цього різновиду є посадові та юридичні особи, що виконують управлінські, організаційно-розпорядчі чи інші адміністративно-господарські функції в державних установах різного рівня, чия діяльність пов'язана із можливістю здійснення операцій з грошовими коштами чи іншим майном. Держава

установлює для них спеціальний правовий статус, окремі правила поведінки та передбачає заборони на вчинення багатьох дій. Особливий правовий статус таких суб'єктів пояснює той факт, що відповідачами у справах про визнання необґрунтованими активів можуть бути лише особи, зазначені у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», а саме: а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим; б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови; в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування; г) військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби; г) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій); д) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, податкової міліції, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Національного антикорупційного бюро України; е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної податкової політики та державної політики у сфері державної митної справи; е) члени Національного агентства з питань запобігання корупції; ж) члени Центральної виборчої комісії; з) посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим.

Предметом позову в цивільних справах цього різновиду буде вимога прокурора про визнання необґрунтованими активів та їх витребування. Об'єктом позовної заяви будуть самі активи, тобто грошові кошти або інше майно, а також доходи від них. Зміст позовних вимог прокурора у цій категорії справи зводиться до визнання необґрунтованими конкретних активів та їх витребування у відповідної особи. При цьому підставою позову буде виявлення майна, стосовно якого існують докази того, що воно отримано особою, щодо якої набрав законної сили обвинувальний вирок суду за вчинення корупційного злочину або легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Строк звернення з вимогою про визнання необґрунтованими активів та їх витребування обмежується загальним трирічним строком позовної давності, яка обраховується з дня набрання законної сили обвинувальним вироком щодо відповідної особи.

Варто зауважити, що стадійна процедура розгляду справ цієї категорії в цивільному процесуальному законодавстві майже не прописана. Проте розміщення у назві цієї глави вказівки на «позовне провадження» дозволяє поширити на процедуру розгляду і вирішення справ про визнання необґрунтованими активів та їх витребування, загальних правил цивільного судочинства. За результатами судового розгляду, активи, визнані необґрунтованими, стягуються у дохід держави. У випадку, якщо

необґрунтованими буде визнано лише частину активів, у дохід держави буде стягнуто лише відповідну частину майна відповідача, а у разі неможливості такого виділення, – її вартість. Так само і при неможливості звернення стягнення на активи, визнані у встановленому порядку необґрунтованими, на відповідача покладається обов'язок сплатити їхню вартість.

Водночас, прискіплива увага науковців привернута до лексикологічних відповідників використаної законодавцем термінології у назві та тексті нової Глави 9 Розділу III ЦПК України. Зокрема йдеться про змістовну невідповідність вжитого формулювання – «витребування активів» – регламентованим правовідносинам, що викликає чимало зауважень як серед теоретиків цивільного процесу, так і серед практичних правозастосовців. Ми теж вважаємо підхід законодавця непослідовним і таким, що суперечить правилам законодавчої техніки, а отже вимагає редагуючого втручання у текст досліджуваних норм.

Більш влучним для оптимального відображення сутності регламентованої новели цивільного процесуального законодавства нам видається поняття «вилучення». Спробуємо довести свою точку зору шляхом порівняльно-правового аналізу змісту цих термінів, що, лиш на перший погляд, здаються цілком ідентичними. Тому досить часто законодавець невиправдано ототожнює поняття «вилучення» та «витребування». Зокрема така ситуація простежується у нормах Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», де закріплено, що витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності, забороняється (п. 4 ч. 1 ст. 23). Фактично прирівнюються досліджувані поняття і у судовій практиці (див. наприклад, Постанову Вищого господарського суду України від 28.02.2007 р. (справа № 29/154-06).

Ми не погоджуємось із таким розумінням і вважаємо, що досліджувані дефініції мають чимало сутнісних відмінностей. Так, поняття «витребування», як правило, характерне для ситуацій, коли уповноважений орган вимагає і очікує від особи, яка володіє певним активом, добровільної передачі затребуваних у неї речей чи документів. Недаремно витребування є способом забезпечення доказів у цивільних справах (ч. 2 ст. 33, ст. 133 ЦПК України, ст. 74 КАС України), запобіжним засобом у господарському процесі (ст. 432 ГПК України), способом збирання доказів у кримінальному судочинстві (ч. 2-3 ст. 93 КПК України).

Прикметно, що законодавець опосередковано визнає той факт, що витребування певного майна на практиці не завжди призводить до реального їх одержання судом. І в такому випадку вже використовується поняття, що має більш примусовий переважаючий характер – «вилучення», що наділене більшою імперативністю і на порядок перевищує ступінь втручання уповноваженого органу у приватно-правову сферу. Так, згідно ч. 1 ст. 93 ЦПК України, у разі неподання без поважних причин письмових чи речових доказів, що **витребувані** судом, ... суд може постановити ухвалу про тимчасове **вилучення** цих доказів для дослідження судом. Очевидно, що поняття «вилучення» несе більш імперативний характер і використовується як форма примусового відібрання певного активу, фактичної зміни правового статусу відповідного майна, що відбувається незалежно, а часто навіть всупереч волі власника чи володільця.

Визнають таке співвідношення досліджуваних понять і норми матеріальних галузей права. Зокрема, якщо у випадку, коли певна особа заявляє свої права на проданий товар, то по відношенню до вимог такого учасника цивільних правовідносин використовуватиметься поняття «витребування» (див. ст. 660 ЦК України), натомість щодо імперативного рішення суду з фактичного відібрання такого майна вживатиметься дефініція «вилучення» (див. ст. 661 ЦК України).

Подібна ситуація спостерігається і у процесуальних галузях права. Зокрема у кримінальному процесі можна зустріти випадки, коли для «підсилення» поняття «витребування» речей чи документів поряд досить часто вживається поняття «отримання» (наприклад, ч. 2-3 ст. 93 КПК України).

Інакше кажучи, «витребування» можна розглядати в якості пасивної позиції уповноваженого органу, що полягає в очікуванні, коли зобов'язана особа добровільно сама передасть запитані активи, що не завжди призводить до реального отримання цього майна. Водночас «вилучення» – це вже активні результативні дії уповноваженого органу, що практично виражаються у фізичному відібранні певного активу у зобов'язаної особи, незалежно від її волі. Розширене тлумачення ч. 1 ст. 167 КПК України, дозволяє підсумувати, що вилучення майна – це фактичне позбавлення особи, у володінні якої перебуває відповідне майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном.

Повертаючись до досліджуваних новел цивільного процесуального законодавства України, важливо мати на увазі, що у закріплені у Главі 9 Розділу III ЦПК України інститути, стосуються осіб, щодо яких набрав законної сили обвинувальний вирок суду за вчинення корупційного злочину або легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Тобто це особи, які з метою збагачення, мінімум одного разу вже вчинили корисливі злочини. Тому, будемо відвертими, чекати від них добровільного виконання припису суду про витребування активів у більшості випадків не доводиться. Тим більше, що п. 6¹ ч. 9 ст. 100 КПК України передбачає, що майно (грошові кошти або інше майно, а також доходи від них) засудженого за вчинення корупційного злочину, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, **конфіскується**, якщо в суді не підтверджено законності підстав набуття прав на таке майно. В контексті проведеного нами дослідження важливо також те, що і сама конфіскація майна, відповідно до ч. 1 ст. 59 КПК України, полягає у примусовому **вилученні** всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Вкрай нелогічною і непослідовною видається підхід законодавця, коли в кримінальному провадженні майно особи, винної у корупційному діянні, конфіскується, тобто вилучається, а у цивільному судочинстві, при виявленні необґрунтованих активів цієї ж особи, використовується процедура їхнього витребування.

Прикметно, що самої процедури фактичного витребування такого майна у досліджуваних нормах не визначено. У ситуації, коли певні активи було визнано необґрунтованими, згідно ст. 233³ ЦПК України, відбувається не витребування, а стягнення їх в дохід держави у порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження». Проте ч. 1 ст. 52 Закону України «Про виконавче провадження» серед способів звернення стягнення на майно жодного витребування не передбачає, натомість виділяє арешт, **вилучення** та примусову реалізацію майна.

Чимало запитань викликає також чинна редакція ст. 233² ЦПК України, містить витіювате формулювання, згідно якого суд визнає необґрунтованими активи, якщо судом на підставі поданих доказів не встановлено, що активи або грошові кошти, необхідні для придбання активів, щодо яких поданий позов про визнання їх необґрунтованими, були набуті на законній підставі. Інакше кажучи, відповідач на протигагу заявленим прокурором вимогам повинен довести законність підстав, на яких були набуті ці активи. Все одно незрозумілою залишається логіка законодавця у необхідності доведення необґрунтованості саме активів, в той час, як більш виваженим і адекватним, з нашої точки зору, видається підхід, при якому активи осіб, засуджених за вчинення корупційного злочину або легалізації (відмивання) доходів, одержаних

злочинним шляхом, можуть бути визнані незаконними, а от юридичні підстави, на яких вони цим майном заволоділи, відповідно, будуть необґрунтованими.

Таким чином безспірною видається необхідність внести відповідні корегуючі зміни до назви та тексту Глави 9 Розділу III ЦПК України, замінивши використане законодавцем поняття «витребування» на таке, що більш відповідає характеру регламентованих процесуальних дій та узгоджується із нормами інших нормативно-правових актів, тобто на «вилучення», а словосполучення «необґрунтовані активи», з нашої точки зору, варто замінити на «незаконні активи». Інакше кажучи назва цієї глави ЦПК України, на наш погляд, має бути викладена у такій редакції «Особливості позовного провадження у справах про визнання незаконними активів та їх вилучення». У відповідність із назвою має бути відкореговане й текстуальне оформлення ст.ст. 233¹ та 233³ ЦПК України.

Короєд Сергій Олександрович
доктор юридичних наук, завідувач кафедри
цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького
(м. Івано-Франківськ, Україна)

ІНСТИТУТ СПРОЩЕНОГО ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК НОВЕЛА ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПІДСТАВ ЗАСТОСУВАННЯ

Правове регулювання цивільного судочинства в Україні, як основної судової форми захисту прав громадян, за часів незалежності України зазнавало чималих змін в рамках проведення того чи іншого етапу судової реформи. Її черговий етап, пов'язаний із «переформатуванням» Верховного Суду України, вплинув й на цивільне процесуальне законодавство: Радою з питань судової реформи було розроблено нову редакцію ЦПК, ГПК та КАС України, які Президентом України внесено на розгляд Верховної Ради України ще у березні 2017 р. [1] (далі – нова редакція ЦПК).

Нова редакція ЦПК містить чимало новел, які вже давно напрацьовувались цивільною процесуальною наукою, зокрема в рамках дослідження питань уніфікації та диференціації судових процедур. Адже саме диференціація судових процедур, як справедливо зауважують вчені-процесуалісти, покликана підвищити ефективність цивільного судочинства з огляду на матеріально-правові та процесуальні особливості розгляду певних категорій цивільних справ [2]. В рамках диференціації судових процедур велика увага науковців приділяється реформуванню цивільного процесуального законодавства в бік спрощення процесу з метою його прискорення, полегшення заінтересованим особам реалізації права на судовий захист, зменшення їх витрат, пов'язаних з процесом, і підвищення таким чином ефективності правосуддя в цивільних справах в цілому. В умовах розробки і прийняття нової редакції ЦПК зазначене питання набуває нового змісту з точки зору оцінки ефективності процесуальних підстав застосування спрощеного позовного провадження як нового інституту цивільного судочинства України.

Так, реалізація запровадженого в цивільне судочинство України нового інституту спрощеного позовного провадження ґрунтується передусім на новому принципі «пропорційності» (п. 7 ч. 3 ст. 2), що передбачає визначення судом порядку здійснення провадження у справі з огляду на: завдання цивільного судочинства; забезпечення розумного балансу між приватними й публічними інтересами;